

จอมปราชญ์แห่งการพัฒนา รักษป่า : รักษาสิ่งแวดล้อม

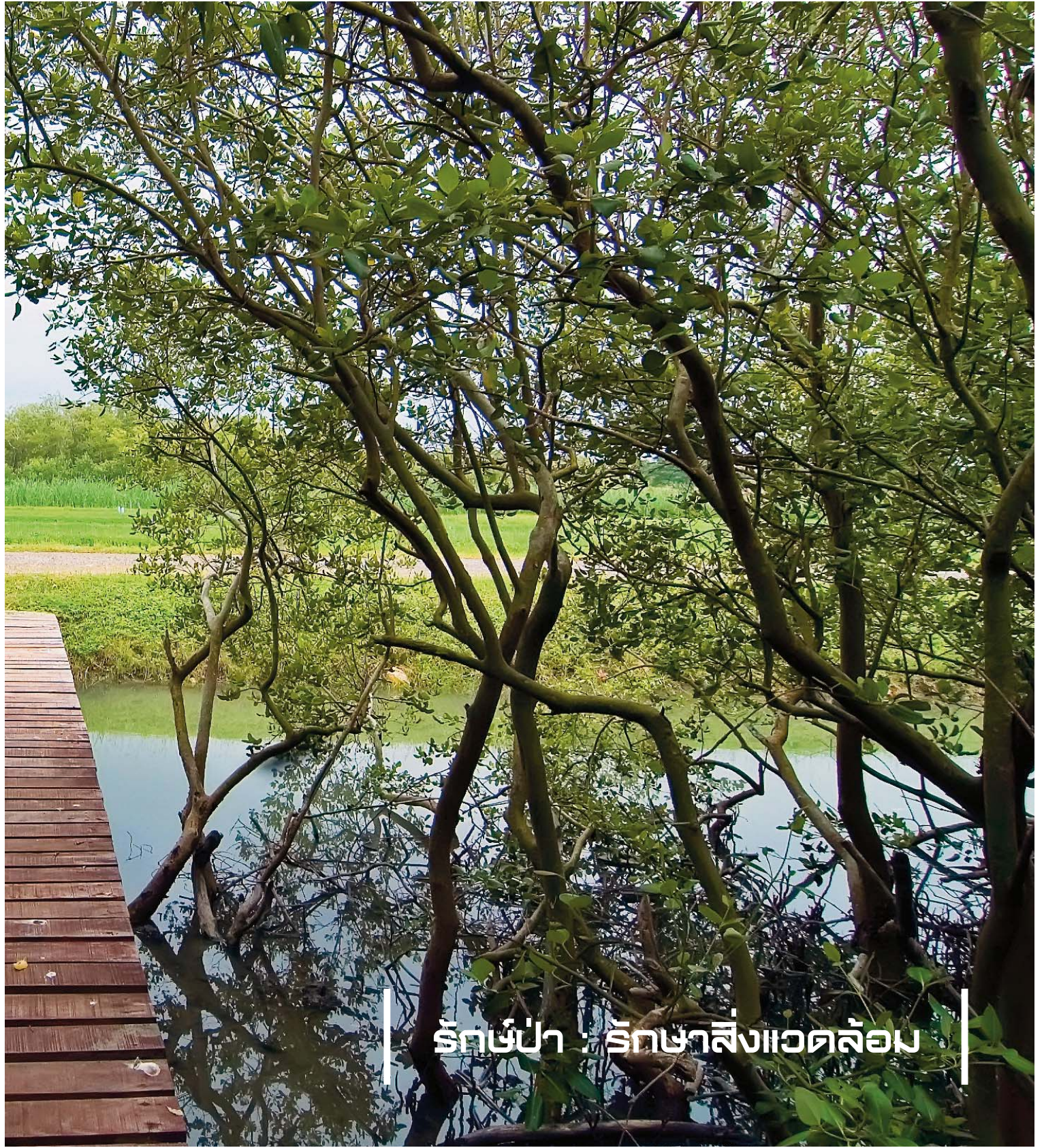
คำนำ

“๘๔ พรรษา ประโยชน์สุขสู่ปวงประชา” สำนักราชเลขาธิการ มูลนิธิชัยพัฒนา สำนักงบประมาณ และสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ได้ร่วมกันจัดขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสอันเป็นมงคลที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระชนมพรรษา ๗ รอบ ในวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔

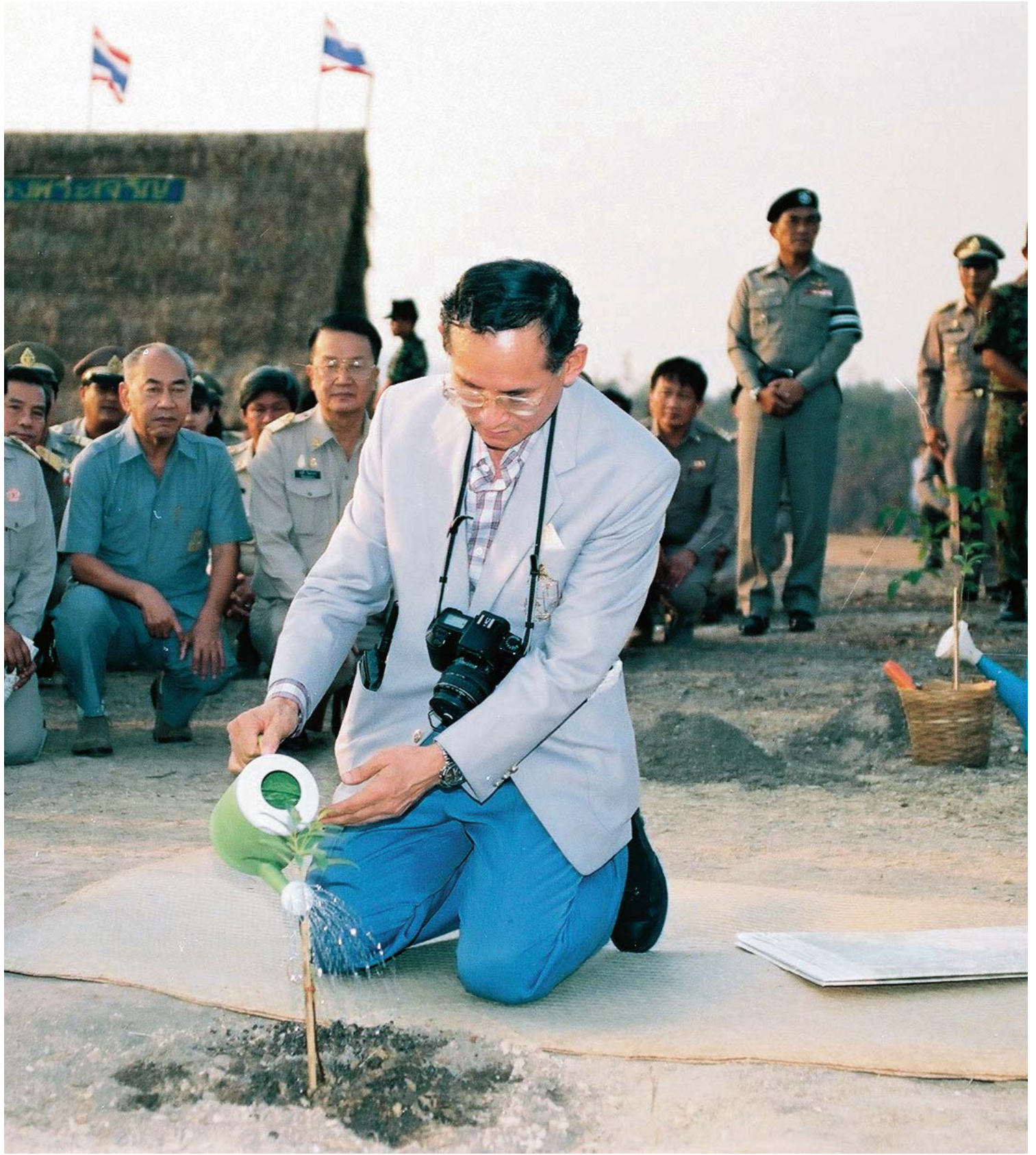
หนังสือชุด จอมปราชญ์แห่งการพัฒนา เป็นหนึ่งในกิจกรรมที่ได้จัดทำขึ้น เพื่อเผยแพร่พระราชกรณียกิจ พระราชดำริ พระปรีชาสามารถและผลสำเร็จจากการพัฒนาในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่ก่อให้เกิด คุณูปการต่อประชาชน ประเทศชาติมาอย่างต่อเนื่อง โดยจัดทำเป็นหนังสือชุด จอมปราชญ์แห่งการพัฒนา มีทั้งสิ้น ๑๔ เล่ม ประกอบด้วย หลักการทรงงาน, รากฐานความมั่นคงของมนุษย์, น้ำคือชีวิต, ปราชญ์แห่งดิน, รักษาป่า : รักษาสิ่งแวดล้อม, วิถีแห่งดุลยภาพ, ทฤษฎีใหม่, ทะลอน้ำ : เพิ่มความชุ่มชื้น, กำแพงธรรมชาติที่มีชีวิต, พลังงานสีเขียว, จากน้ำเสียสู่น้ำใส, พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต, ผลสำเร็จสู่ประชาชน และพระเกียรติเกริกไกร

โดยมีเป้าหมายหลักคือ เพื่อให้การจัดโครงการเฉลิมพระเกียรติ “๘๔ พรรษา ประโยชน์สุขสู่ ปวงประชา” เป็นไปอย่างสมพระเกียรติและสามารถเผยแพร่พระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อพสกนิกรชาวไทย มาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ประกอบกับเพื่อให้เยาวชนและประชาชนทั่วไป ได้มีส่วนร่วมในการสานต่อและถ่ายทอด แนวพระราชดำริได้อย่างชัดเจน เหมาะสม ผ่านการเรียนรู้จากหนังสือชุด จอมปราชญ์แห่งการพัฒนา ทั้ง ๑๔ เล่ม ที่มีลักษณะที่เรียบง่ายสามารถนำไปประยุกต์ได้อย่างหลากหลาย อันนำไปสู่การพัฒนาตนเอง ชุมชน สังคม องค์กร และประเทศชาติ ให้บังเกิดความสุขและความยั่งยืนตลอดไป

คณะกรรมการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติ “๘๔ พรรษา ประโยชน์สุขสู่ปวงประชา”
สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
(สำนักงาน กปร.)

รัศมีป่า : รักษาสิ่งแวดล้อม

**“...เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรจะปลูกลูกต้นไม้ลงในใจคน
เสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็พากันปลูกลูกต้นไม้ลงบน
แผ่นดิน และรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง...”**

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อปี ๒๕๑๙

รักษป่าไม้ : รักษาชีวิต

ป่าไม้ เป็นทรัพยากรที่อำนวยประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่สิ่งมีชีวิต มีหน้าที่รักษาสมดุลสภาพอากาศ รักษาต้นน้ำลำธาร ความชุ่มชื้นเพื่อเกื้อกูลแก่ทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ทั้งดิน น้ำ เป็นแหล่งรวมพันธุ์พืชทุกชนิด หากมีต้นไม้หรือป่าจำนวนมากก็จะทำให้ทรัพยากรอื่นๆ เพิ่มจำนวนและอุดมสมบูรณ์มากขึ้น การทำลายป่าจะเป็นเหตุทำให้พื้นที่ต้นน้ำแห้ง ลำห้วยต่างๆ จะมีปริมาณน้ำน้อยลง เกิดเป็นภาวะแห้งแล้งตามมา หรือในฤดูฝนหากปราศจากป่าคอยดูดซับน้ำ น้ำฝนจะชะล้างหน้าดิน เกิดปรากฏการณ์น้ำหลากและภาวะอุทกภัย ในขณะเดียวกัน การไม่มีป่าไม้ ไม่มีต้นไม้ ทำให้ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในอากาศถูกนำไปใช้น้อยลง โลกร้อนขึ้นเกิดภาวะเรือนกระจก (Green House Effect)

สำหรับประเทศไทย จากการสำรวจข้อมูลในปี ๒๕๐๔ ซึ่งเป็นปีที่เริ่มมีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ พบว่าประเทศไทยมีพื้นที่ป่าจำนวน ๒๗๓,๖๒๘ ตารางกิโลเมตร เมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลพื้นที่ป่าที่สำรวจโดย

กรมป่าไม้ ในปี ๒๕๕๒ พบว่ามีพื้นที่ป่าเหลืออยู่จำนวน ๑๗๑,๕๘๕ ตารางกิโลเมตร ทำให้เห็นได้ชัดว่าตลอดระยะเวลา ๔๘ ปี ที่ผ่านมา พื้นที่ป่าไม้ลดลงเป็นอย่างมาก และมีแนวโน้มที่จะถูกทำลายเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้การทำลายป่าไม้ต้นน้ำลำธารบนภูเขาสูงเป็นจำนวนมาก ได้ทำให้เกิดการพังทลายของดิน โคลนถล่ม ภัยแล้ง น้ำท่วมบ้านราษฎรที่อาศัยอยู่บริเวณเชิงเขาต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาหลายปี ดังเช่น

ดินถล่มที่อำเภอวังชิ้น จังหวัดแพร่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ และอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นต้น

แนวพระราชดำริในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

๑. ปลูกป่าในใจคน คือ การปลูกป่าลงบนแผ่นดิน

“...เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรจะต้องปลูกต้นไม้ลงในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็พากันปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดิน และรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง...”

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อปี ๒๕๑๙

สภาพพื้นที่เดิมส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ แต่ราษฎรตัดไม้ทำลายป่าเพื่อใช้เป็นที่ดินทำกิน ทำไร่ ทำให้ป่ามีสภาพทรุดโทรม แห้งแล้ง ในการดำเนินงานของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงได้ดำเนินการฟื้นฟูป่า โดยเริ่มจากทำความเข้าใจกับราษฎรให้รู้ถึงประโยชน์ของป่าและการอยู่ร่วมกับป่าอย่างพึ่งพาอาศัยกัน ระยะเวลาแรกๆ ราษฎรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปลูกป่า จนกระทั่งราษฎรสามารถจัดตั้งเป็นกลุ่มอนุรักษ์ป่า ช่วยกันดูแลรักษาป่า การสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น การป้องกัน การตัดไม้ การเกิดไฟป่า ตลอดจนรู้จักนำพืชป่ามาบริโภคใช้สอย เช่น หวาย ลินจี่ ไม้ไผ่ ฯลฯ

๒. การปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง

“...เรื่องป่า ๓ อย่าง คือ ไม้พืชม ไม้ผล ไม้สร้างบ้าน ประชาชนมีความรู้ทั้งคนที่อยู่บนภูเขาทั้งคนที่อยู่ในที่ราบเขา มีความรู้เขาทำงานมาตั้งหลายชั่วคนแล้ว เขาก็ทำกันอย่างดี เขามีความเฉลียวฉลาด เขารู้ว่าตรงไหนควรจะทำกสิกรรม เขารู้ว่าที่ไหนควรจะเก็บไม้ไว้ แต่ว่าที่เสียไปเพราะว่าพวกที่ไม่รู้เรื่องไม้ได้ทำมานานแล้ว ทั้งมานานแล้ว ทั้งกสิกรรมมานานแล้ว ก็ไม่รู้เรื่อง แล้วก็มาอยู่ในที่ที่มีความสะดวก ก็เลยทำให้รู้สึกว่าชีวิตมันเป็นไปได้โดยที่ทำการกสิกรรมที่ถูกต้อง...”

พระบรมราชาบาทในวันเปิดการสัมมนาการเกษตรภาคเหนือ
ณ สำนักงานเกษตรภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่
เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔

“...การปลูกป่า ๓ อย่าง แต่ให้ประโยชน์ ๔ อย่าง ซึ่งได้ไม้ผล ไม้สร้างบ้าน และไม้พืชมนั้น สามารถให้ประโยชน์ได้ถึง ๔ อย่าง คือ นอกจากประโยชน์ในตัวเองตามชื่อแล้ว ยังสามารถให้ประโยชน์อื่นที่ ๔ ซึ่งเป็นข้อสำคัญ คือสามารถช่วยอนุรักษ์ดินและต้นน้ำลำธารด้วย...”

และได้ทรงอธิบายเพิ่มเติมว่า

**“...การปลูกป่า ถ้าจะให้ราษฎรมีประโยชน์ให้เขา
อยู่ได้ ให้ใช้วิธีปลูกไม้ ๓ อย่าง แต่มีประโยชน์ ๔ อย่าง
คือ ใช้ไม้สอย ไม้กินได้ ไม้เศรษฐกิจ โดยปลูกรองรับการ
ชลประทาน ปลูกรับชั้นน้ำและปลูกอดช่วงไหลตามร่องห้วย
โดยรับน้ำฝนอย่างเดียว ประโยชน์อย่างที่ ๔ คือ ได้ระบบ
อนุรักษ์ดินและน้ำ...”**

ตัวอย่าง ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ จังหวัดสกลนคร
ที่มีการปลูกไม้ใช้สอย ไม้กินได้และไม้เศรษฐกิจ ซึ่งทำให้ภูเขาที่
เคยถูกบุกรุกทำลายจนมีสภาพแห้งแล้งกลับฟื้นคืนสภาพอุดม
สมบูรณ์ร่มเย็น และชุ่มชื้นตลอดปี หรือศูนย์ศึกษาการพัฒนา
ห้วยฮ่องไคร้ฯ ซึ่งมีการปลูกไม้เพื่อใช้สอยและเศรษฐกิจ เช่น
ไม้สัก ไม้แดง ไม้เฒ่า หวาย ไม้พินเชื้อเพลิง เช่น ไม้กระถินยักษ์
ไม้กินได้ เช่น สะเดา แค ขี้เหล็ก มะไฟ มะขามป้อม มะเกี๋ยง
ซึ่งล้วนแต่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและให้ประโยชน์ คือ
ช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่ต้นน้ำลำธาร

๓. การปลูกป่าทดแทน

“...การปลูกป่าทดแทนจะต้องทำอย่างมีแผน โดยดำเนินการไปพร้อมกับการพัฒนาชาวเขา ในกรณีเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ชลประทานและฝ่ายเกษตรจะต้องร่วมกันสำรวจต้นน้ำในบริเวณพื้นที่รับผิดชอบเพื่อวางแผนปรับปรุงต้นน้ำและพัฒนาอาชีพราษฎรได้อย่างถูกต้อง สำหรับต้นน้ำที่จะปลูกทดแทนไม้ที่ถูกทำลายนั้น ควรใช้ต้นไม้โตเร็ว ที่มีประโยชน์หลาย ๆ ทางคละกันไป และควรปลูกพืชคลุมแนวร่องน้ำต่าง ๆ เพื่อยึดผิวดินและให้เก็บรักษาความชุ่มชื้นไว้ นอกจากนี้ จะต้องสร้างฝายเล็กเพื่อหนุน้ำส่งไปตามเหมืองเพื่อไปใช้ในพื้นที่เพาะปลูกทั้ง ๒ ด้าน ซึ่งจะทำให้น้ำค่อย ๆ แผ่ขยายออกไป ทำความชุ่มชื้นให้บริเวณนั้นด้วย ในการนี้จะต้องอธิบายให้ราษฎรรู้ว่า การที่ปริมาณน้ำตามแหล่งน้ำธรรมชาติลดลงนั้น ก็เพราะมีการทำลายต้นน้ำโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์...”

พระราชดำรัส วันที่ ๒๔ มกราคม ๒๕๒๐
ณ สถานีหลวงพัฒนาชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่

๓.๑ การปลูกป่าทดแทนตามไหล่เขา

“...การปลูกป่าทดแทนตามไหล่เขา จะต้องปลูกต้นไม้หลาย ๆ ชนิด เพื่อให้ได้ประโยชน์อเนกประสงค์ คือ มีทั้งไม้ผล ไม้สำหรับก่อสร้าง และไม้สำหรับทำฟืน ซึ่งราษฎรจำเป็นต้องใช้เป็นประจำซึ่งเมื่อตัดไม้ใช้แล้วก็ปลูกทดแทนหมุนเวียนทันที...”

พระราชดำรัส วันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๒๐

ณ โครงการจัดการลุ่มน้ำแม่สา อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

ตัวอย่าง โครงการพัฒนาอดอยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงราย ได้ดำเนินการเชิญชวนให้ราษฎรเข้ามาร่วมกันปลูกเพื่อฟื้นฟูป่าตามไหล่เขาโดยการปลูกไม้สนสามใบ ไม้ประดู่ และหญ้าแฝก เพื่อป้องกันการพังทลายของดิน

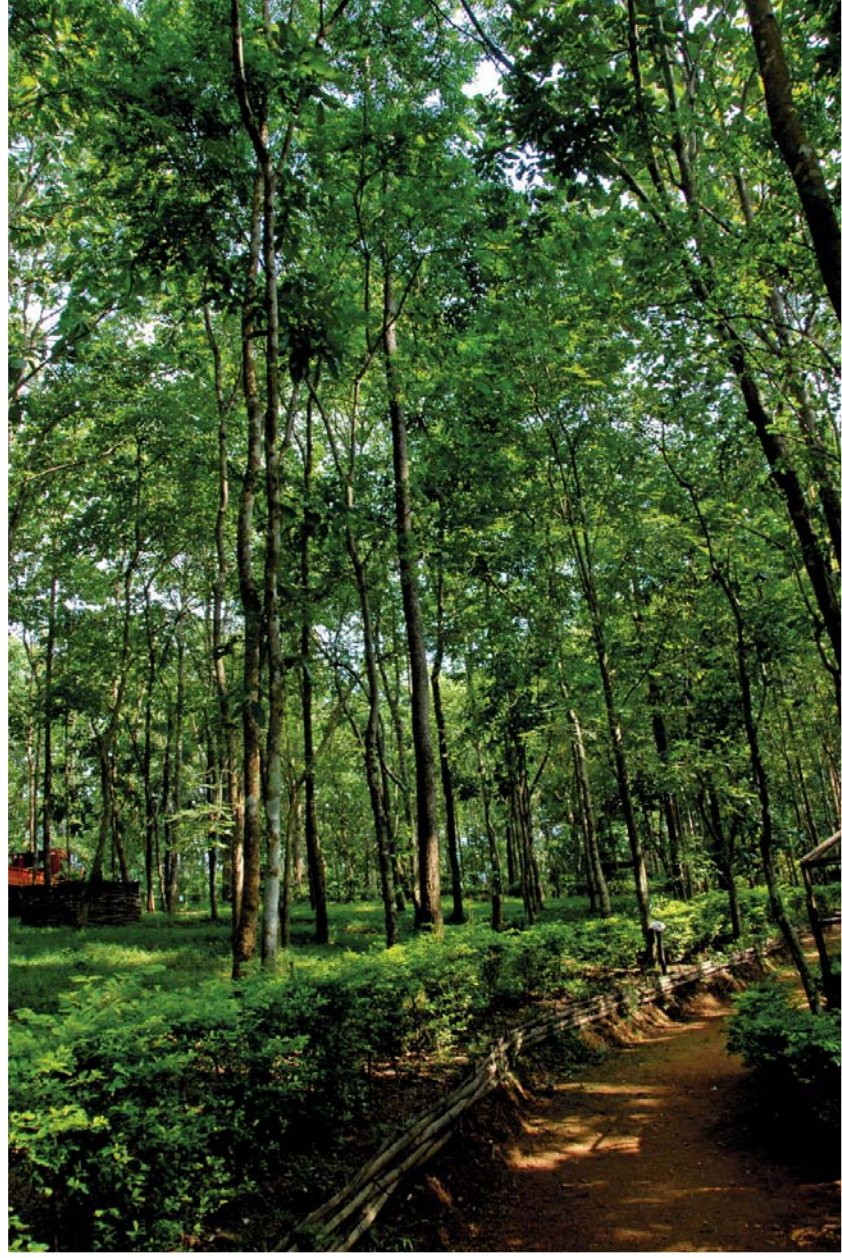
๓.๒ การปลูกป่าทดแทนในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม

“...ปลูกต้นไม้ชนิดโตเร็วคลุมแนวร่องน้ำเสียก่อน เพื่อให้ความชุ่มชื้นค่อย ๆ ทวีขึ้น และแผ่ขยายกว้างออกไป ทั้งสองข้างร่องน้ำ อันจะทำให้ต้นไม้งอกงามขึ้น และจะมีส่วนช่วยป้องกันไฟป่า ซึ่งจะเกิดง่ายหากป่าขาดความชุ่มชื้น

*ส่วนต้นไม้ที่จะปลูกต้องมีทั้งต้นไม้คลุมแหล่งน้ำ ต้นไม้ยึดดิน
ไม้ผล ต้นไม้ใช้ทำฟืน ต้นไม้ใช้ในการก่อสร้าง ตลอดจน
ต้นไม้ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้อย่าง
อเนกประสงค์...”*

พระราชดำรัส วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๐
ณ โครงการพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่เกษตรกรรมชาวบ้านป่าเลา
อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

ตัวอย่าง โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยบางทรายตอนบนฯ จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งป่าไม้ที่เคยอุดมสมบูรณ์ถูกบุกรุกทำลาย กลายเป็นทุ่งราบ จึงได้มีพระราชดำรัสให้แบ่งเขตป่าไม้ออกจาก เขตชุมชน และให้มีการส่งเสริมการปลูกป่าฟื้นฟูธรรมชาติ ได้แก่ ไม้สัก ไม้สะเดา และไม้ผล จำพวกกล้วยและหวายสำหรับเป็น แหล่งอาหาร (Food Bank) ของชุมชน

๔. การปลูกป่าต้นน้ำ

“...การที่จะมีต้นน้ำลำธารไปชั่วนานนั้นสำคัญ อยู่ที่การรักษาป่าและปลูกป่าบริเวณต้นน้ำ ซึ่งบทยอดเขา และเนินสูงชัน ต้องมีการปลูกป่าโดยไม้ยืนต้น และปลูกไม้ พืชม ซึ่งไม้พืชมั้นราษฎรสามารถตัดไปใช้ได้ แต่ต้องมีการ ปลูกป่าทดแทนเป็นระยะ ส่วนไม้ยืนต้นนั้นจะช่วยให้อากาศ มีความชุ่มชื้น เป็นขั้นตอนหนึ่งของระบบการให้ฝนตกแบบ ธรรมชาติ ทั้งยังช่วยดินบนเขาไม่ให้พังทลายเมื่อเกิดฝนตก อีกด้วย ซึ่งถ้ารักษาสภาพป่าไว้ดีแล้วท้องถิ่นจะมีน้ำไว้ใช้ ชั่วนาน...”

พระราชดำรัส วันที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๒๐
ณ พื้นที่อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

ตัวอย่าง โครงการพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชนแม่กวังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นการปลูกป่าหรือพืชพรรณธรรมชาติเดิม ได้แก่ ไม้เต็ง ไม้รัง เพื่อรักษาความชุ่มชื้นให้ป่าค่อยๆฟื้นตัวเองตามธรรมชาติ

๕. การปลูกป่าบริเวณอ่างเก็บน้ำ

“...ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันดำเนินการปลูกต้นไม้ตามบริเวณอ่างเก็บน้ำให้เป็นแนวหนองเขตป่าสงวน โดยปลูกต้นไม้ชนิดโตเร็วและไม้ผล เพื่อช่วยยึดดินและรักษาความชุ่มชื้นตลอดจนจำหน่ายผลไม้ได้...”

พระราชดำรัส วันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๒๐

“...ปลูกต้นไม้ผล ไม้พิน และไม้ไผ่ตามบริเวณอ่างเก็บน้ำ โดยเฉพาะตามสันเขา ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำ เพื่อช่วยยึดดินและรักษาความชุ่มชื้นเพื่อราษฎรจะได้มีไม้ประเภทต่าง ๆ ไว้เก็บผลและใช้สอย...”

พระราชดำรัส วันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๒๐

พระราชทานแก่สมาชิก กลุ่มพัฒนาชาวไร่ บ้านดอนขุนห้วย ตำบลเขาใหญ่ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี

๖. **ป่าเปียก (Wet Fire Break)** เป็นกลยุทธ์การพัฒนาป่าไม้ โดยใช้ทรัพยากรน้ำเข้ามาช่วยในการสร้างแนวป้องกันไฟเพื่อป้องกันไฟไหม้ป่าในระยะยาว

วิธีการสร้างป่าเปียกหลักสำคัญ คือ สร้างความชุ่มชื้นเป็นกำแพงกันไฟ โดยการกักน้ำให้ป่าเปียก...เพื่อกันไฟ

วิธีการแรก : ทำระบบป้องกันไฟไหม้ป่า โดยใช้แนวคลองส่งน้ำ และแนวพืชชนิดต่างๆ ปลูกตามแนวคลองนั้น

วิธีที่สอง : สร้างระบบการควบคุมไฟป่าด้วยแนวป้องกันไฟป่าเปียก โดยอาศัยน้ำชลประทานและน้ำฝน

วิธีที่สาม : โดยการปลูกต้นไม้โตเร็วคลุมร่องน้ำ เพื่อให้ความชุ่มชื้นค่อยๆ ทวีขึ้นและแผ่ขยายออกไปทั้งสองด้านของร่องน้ำ ซึ่งจะทำให้ต้นไม้งอกงาม และมีส่วนช่วยป้องกันไฟป่า

วิธีที่สี่ : โดยการสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้นหรือที่เรียกว่า Check Dam ขึ้น เพื่อปิดกั้นร่องน้ำหรือลำธารขนาดเล็กเป็นระยะๆ เพื่อใช้กักเก็บน้ำและตะกอนดินไว้บางส่วน โดยน้ำที่เก็บไว้จะซึมเข้าไปสะสมในดิน ทำให้ความชุ่มชื้นแผ่ขยายเข้าไปทั้งสองด้านกลายเป็น **ป่าเปียก**

วิธีที่ห้า : โดยการสูบน้ำเข้าไปในระดับที่สูงที่สุดเท่าที่จะทำได้แล้วปล่อยน้ำลงมาที่ละน้อยให้ค่อยๆ ไหลซึมดินเพื่อช่วยเสริมการปลูกป่าบนพื้นที่สูงในรูป **ภูเขาป่า** ให้กลายเป็น **ป่าเปียก** ซึ่งสามารถป้องกันไฟป่าได้อีกด้วย

วิธีที่หก : ปลูกต้นกล้วยในพื้นที่ที่กำหนดให้เป็นช่องว่างของป่าประมาณ ๒ เมตร หากเกิดไฟไหม้ป่าก็จะปะทะต้นกล้วยซึ่งอุ้มน้ำไว้ได้มากกว่าพืชอื่น ทำให้ลดการสูญเสียน้ำลงไปได้มาก

๗. การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก

“...ทิ้งป่าตรงนั้นไว้ ๕ ปี ไม่ต้องไปทำอะไรเลย แต่ป่าเจริญเติบโตเป็นป่าสมบูรณ์ โดยไม่ต้องปลูกสักต้นเดียว คือว่าการปลูกป่านั้น สำคัญอยู่ที่ปล่อยให้เขาขึ้นเอง...”

พระราชดำรัส วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๗

กลยุทธ์การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูกเป็นไปตามหลักการกฎธรรมชาติ (Natural Forestation) อาศัยระบบวงจรป่าไม้และการทดแทนตามธรรมชาติ (Natural Succession) คือ การปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเติบโตของต้นไม้และควบคุมไม่ให้มีคนเข้าไปตัดไม้ ไม่มีการรบกวนเหยียบย่ำต้นไม้เล็กๆ เมื่อทิ้ง

ไว้ช่วงระยะเวลาหนึ่ง พืช ปลูกไม้ พันธุ์ไม้ต่างๆ จะสามารถค่อยๆ เจริญเติบโต แตกกิ่งก้าน แตกกอ และขยายพื้นที่ตัวขึ้น ทำให้ระบบนิเวศของสิ่งมีชีวิตเริ่มเกิดขึ้นและเกื้อกูลกัน ต้นไม้เล็กๆ สามารถคลุมดินไว้ให้เกิดความชุ่มชื้น ไม้ยืนต้นก็สามารถเติบโตให้ร่มเงาช่วยปกป้องชะลอกการระเหยอย่างรวดเร็วของน้ำในดิน พืชเล็กและไม้ใหญ่ก็สามารถเจริญเติบโตควบคู่กันไปได้

ตัวอย่าง โครงการปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก ดำเนินการมาเป็นเวลานานและเห็นผลชัดเจน คือ โครงการศึกษาวิธีการฟื้นฟูที่ดินเสื่อมโทรมเขาชะงุ้มอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลเขาชะงุ้ม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๓๙ ความว่า

“...ให้ช่วยกันดูแลรักษาป่า อย่าไปรังแกป่า ถ้าปล่อยทิ้งไว้ไม่ให้ใครไปรบกวน ระยะเวลา ๓๐ - ๔๐ ปี ป่าแห่งนี้จะฟื้นคืนสภาพจากป่าเต็งรังเป็นป่าเบญจพรรณ...”

การดำเนินงานสนองพระราชดำริ โดยจัดทำโครงการป้องกันรักษาป่าและควบคุมไฟป่าในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ๓,๒๖๔ ไร่ ซึ่งมีสภาพเป็นภูเขา ลักษณะดินเป็นดินลูกรัง ดินร่วนปนลูกรัง

และกรวดหินไม่มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ สภาพอากาศแห้งแล้ง ซึ่งป่าเดิมเป็นป่าเต็งรัง แต่ถูกบุกรุกทำลาย จนเป็นภูเขาโล้นแห้งแล้งมาก เมื่อดำเนินการควบคุมมิให้มีการบุกรุก และป้องกันมิให้เกิดไฟป่า ส่งผลให้พืชพันธุ์ไม้ค่อยๆ พื้นตัวงอกงามขึ้นทีละเล็กละน้อยจนกระทั่งไม้ใหญ่ปกคลุมป่าอุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งจะทำให้มีสัตว์ป่ามาอาศัยจำนวนมากขึ้นด้วย

๘. การปลูกป่าในที่สูง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ใช้ไม้ประเภทที่มีเมล็ดทั้งหลายขึ้นไปปลูกบนยอดเขาที่สูง เมื่อโตแล้วออกฝักออกเมล็ดก็จะลอยตกลงมาแล้วงอกขึ้นเองในที่ต่ำต่อไป เป็นการขยายพันธุ์โดยธรรมชาติ เป็นการปลูกป่าที่อาศัยหลักธรรมชาติพลังแรงโน้มถ่วงของโลก คือ สิ่งที่อยู่พื้นที่สูงย่อมตกลงสู่ที่ต่ำกว่าเสมอ ซึ่งทำให้ประหยัดพลังงานและค่าใช้จ่ายในการปลูกป่า

ตัวอย่าง ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ งานพัฒนาป่าไม้ ซึ่งดำเนินการปลูกป่าในที่สูง โดยการพัฒนาแมกไม้ธรรมชาติที่มีอยู่ให้สามารถเจริญเติบโตกระจายเมล็ดพันธุ์ตามธรรมชาติ รวมทั้งการปลูกไม้ในที่สูง เช่น ไม้กระถินยักษ์ให้ไปรยเมล็ดพันธุ์ลงสู่ด้านล่างเพื่อให้เจริญเติบโตได้เองตามธรรมชาติ

๙. การพัฒนาป่าไม้ด้วยน้ำชลประทานแบบง่าย ๆ หรือฝายชะลอความชุ่มชื้น (Check Dam)

“...การฟื้นฟูและอนุรักษ์บริเวณต้นน้ำซึ่งมีสภาพแห้งแล้งโดยเร่งด่วน โดยทดลองใช้วิธีการใหม่ เช่น การผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำในระดับบนลงไปตามแนวร่องน้ำต่าง ๆ เพื่อช่วยให้ความชุ่มชื้นค่อย ๆ แผ่ขยายออกไป สำหรับน้ำส่วน

ที่เหลือก็จะไหลลงอ่างเก็บน้ำในระดับต่ำลงไป เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ทางด้านงานเกษตรกรรม ควรเริ่มปลูกป่าทดแทนตามแนวร่องน้ำซึ่งมีความชุ่มชื้นมากกว่าบริเวณสันเขาจึงจะทำให้เห็นผลเร็ว เป็นการประหยัดกล้าไม้และปลอดภัยจากไฟป่า เมื่อร่องน้ำมีความชุ่มชื้นขึ้น ลำดับต่อไปก็ควรสร้างฝายต้นน้ำเป็นระยะ ๆ เพื่อค่อย ๆ กักน้ำไว้ แล้วต่อท่อไม้ไผ่ส่งน้ำออกทั้งสองฝั่งร่องน้ำ อันเป็นการช่วยแผ่ขยายแนวความชุ่มชื้นออกไปตลอดแนวร่องน้ำ...”

พระราชดำริ วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗
ณ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
จังหวัดเชียงใหม่

“...การต่อท่อน้ำด้วยไม้ไผ่ เพื่อนำไปสนับสนุนการปลูกป่า การปลูกป่าในบริเวณที่มีฝายกั้นน้ำและการปลูกป่าโดยธรรมชาติ ซึ่งไม่มีฝายกั้นน้ำอยู่ แสดงให้คนมาดูงานเห็นวิธีการต่าง ๆ โดยในบริเวณที่ว่างเปล่าและสามารถเข้าไปถึงให้พยายามก่อสร้างฝายกั้นน้ำขนาดเล็ก ๆ เพื่อรวบรวมน้ำเข้ามาอยู่รวมกันและพยายามกระจายน้ำออกไปให้ทั่ว

บริเวณ เพื่อเสริมสร้างความชุ่มชื้นให้แก่ดินในบริเวณนั้น
อันจะช่วยพัฒนาป่าไม้ได้อย่างรวดเร็ว เมื่อก่อสร้างฝาย
เล็ก ๆ ก็ให้ปลูกป่าเสริม ให้สามารถปกปิดในบริเวณนั้นได้
ทั่วถึง และพยายามส่งเสริมให้มีการสร้างแนวกันไฟด้วย...”

พระราชดำริ วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๒๗
ณ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
จังหวัดสกลนคร

๑๐. ภูเขาป่า

“ภูเขาป่า” เป็นการพัฒนาพื้นที่ป่าไม้โดยใช้ความรู้เบื้องต้นทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาเป็นหลักในการดำเนินงาน

“...ควรสำรวจแหล่งน้ำเพื่อการพิจารณาสร้างฝายขนาดเล็กปิดกั้นร่องน้ำในเขตต้นน้ำลำธาร ทั้งนี้เพื่อแผ่กระจายความชุ่มชื้นออกไปให้กว้างขวางอันจะช่วยฟื้นฟูสภาพป่าในบริเวณที่สูงให้สมบูรณ์ขึ้น บริเวณดังกล่าวจะได้กลายเป็น “ภูเขาป่า” ในอนาคต ซึ่งหมายความว่ามัตันไม้หนานาชนิดซึ่งปกคลุมดินในอัตราหนาแน่นที่เหมาะสมกับลักษณะภูมิประเทศแต่ละแห่ง ต้นไม้เหล่านั้นจะมีผลช่วยรักษาระดับความชุ่มชื้นในธรรมชาติให้อยู่ในเกณฑ์ที่พอเหมาะไม่แห้งแล้งเกินไป และยังช่วยยึดพื้นผิวดิน อันมีค่าไม่ให้ถูกน้ำเซาะทำลายลงมา ยังพื้นที่ราบอีกด้วย...”

พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

การสร้าง “ภูเขาป่า”

มีแนวทางดำเนินงานได้ ๒ วิธี คือ

๑. หากมีน้ำใกล้เคียงบริเวณนั้น

๑) สร้างฝายขนาดเล็กปิดกั้นร่องน้ำ (ภูเขาป่า) แผ่กระจายความชุ่มชื้นออกไปให้กว้างขวาง อันจะช่วยฟื้นฟูสภาพป่าในบริเวณที่สูงให้สมบูรณ์ขึ้น บริเวณดังกล่าวจะได้กลายเป็น “ภูเขาป่า” ฝินน้ำจากระดับบนลงไปตามแนวร่องน้ำต่างๆ เพื่อช่วยให้ความชุ่มชื้นค่อยๆ แผ่ขยายตัวออกไปข้างลำห้วย สำหรับน้ำส่วนเกินให้ไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำในระดับต่ำลงไปเป็นน้ำผิวดิน ไหลไปตามร่องห้วย จะทำให้เกิด “แนวไฟป่าเปียก” เพื่อควบคุมไฟป่า

๒) ใช้ระบบท่อส่งน้ำมาหล่อเลี้ยงบริเวณป่าไม้เสื่อมโทรม ใช้ระบบท่อส่งน้ำลงมาขนานกับลำห้วยเพื่อมาหล่อเลี้ยงบริเวณป่าไม้เสื่อมโทรมในช่วงที่มีสภาพแห้งแล้งให้เกิดความชุ่มชื้นตลอดเวลา แนวความชื้นดังกล่าวจะทำหน้าที่อนุรักษ์ป่าไม้ทางอ้อม กล่าวคือ ใช้เป็นแนวป้องกันสกัดกั้นไฟป่าอย่างมีประสิทธิภาพเนื่องจากมีลักษณะเป็น “ป่าเปียก”

๒. หากไม่มีแหล่งน้ำ

พยายามสูบน้ำขึ้นไปทีละชั้นจนถึงระดับสูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เมื่อน้ำขึ้นไปกักเก็บ ณ ระดับสูงสุดได้แล้ว จะสามารถปล่อยน้ำให้ค่อยๆ ไหลซึมลงมา เพื่อช่วยเร่งรัดการปลูกป่าบนพื้นที่สูงในรูปของ “ภูเขาป่า” ให้กลายเป็น “ป่าเปียก” ซึ่งสามารถป้องกันไฟป่าได้อีกด้วย

๑๑. ป่าชายเลน : การพัฒนา พื้นที่ และอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยอาศัยวงจรระบบนิเวศ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูป่าชายเลนที่มีผลต่อระบบนิเวศชายฝั่งทะเลเป็นอย่างมาก

ได้พระราชทานพระราชดำริแก่ นายโฆษิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๓๔ ความว่า

“...ป่าชายเลนมีประโยชน์ต่อระบบนิเวศของพื้นที่ชายฝั่งทะเลและอ่าวไทย แต่ปัจจุบันป่าชายเลนของประเทศไทยเรากำลังถูกบุกรุกและทำลายลงไป โดยผู้แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว จึงควรรหาทางป้องกันอนุรักษ์และขยายพันธุ์เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะต้นโกงกางเป็นไม้ชายเลนที่แปลกและขยายพันธุ์ค่อนข้างยาก เพราะต้องอาศัยระบบน้ำขึ้นน้ำลงในการเจริญเติบโตด้วย จึงขอให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง คือ กรมป่าไม้ กรมประมง กรมชลประทาน และกรมอุทกศาสตร์ ร่วมกันหาพื้นที่ที่เหมาะสมในการทดลองขยายพันธุ์โกงกางและปลูกสร้างป่าชายเลนกันต่อไป...”

การพัฒนาป่าชายเลนมิใช่เพียงเพื่อฟื้นฟูให้สภาพป่าชายเลนมีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น แต่ทรงแนะวิธีการใช้ประโยชน์จากป่าให้ได้อย่างคุ้มค่าและเหมาะสม ดังพระราชดำรัส ความตอนหนึ่งว่า

“...พื้นที่ป่าชายเลนที่ปลูกมาแล้ว ถ้าแน่นเกินไป แสงแดดส่องลงไปไม่ถึง ไม่มีออกซิเจน สัตว์น้ำไม่สามารถอยู่ได้ จำเป็นต้องตัดสายและไม้ที่ตัดสายออกให้หายไปเผาถ่าน หรือใช้ประโยชน์อย่างอื่น...”

**“...พื้นที่ป่าชายเลนควรขุดเป็นหลุมเป็นแอ่งบ้าง
เพื่อเป็นที่อาศัยของสัตว์น้ำ...”**

พระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๕
ณ ตำบลปากน้ำปราณ อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจาก
พระราชดำริ จังหวัดจันทบุรี ได้ดำเนินงานสนองพระราชดำริ

โดยศึกษา ค้นคว้า เพื่อพัฒนาอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าชายเลน
ที่สูญเสียไปจนสามารถฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งที่ถูกทำลายไปให้
กลับมาสู่ความอุดมสมบูรณ์ดั้งเดิม ไม่ว่าจะเป็นความสมบูรณ์
ของไม้โกงกาง ไม้แสม ไม้ลำพู ที่ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำชายฝั่ง
เพิ่มมากขึ้น ราษฎรสามารถเพิ่มผลผลิตทั้งด้านการประมงและ
ด้านเกษตรกรรม สามารถพึ่งตนเองได้ อีกทั้งความสมบูรณ์และ
การเพิ่มมากขึ้นของหญ้าทะเลที่นำมาสู่การคืนถิ่นของพะยูน
เป็นความสำเร็จที่สามารถเห็นได้อย่างเป็นรูปธรรม

๑๒. ป่าพรุ : การพัฒนา ฟื้นฟู และอนุรักษ์สภาพป่าพรุ เพื่อให้เกิดความสมดุลในระบบนิเวศ

จากปัญหาความเสื่อมโทรมและผลกระทบจากการเกิด
น้ำท่วมไหลบ่าจากป่าพรุ จนทำให้ราษฎรมีอาจทำมาหากินได้
รวมทั้งยังมีเกษตรกรอีกจำนวนมาก ขาดแคลนที่ทำกินหลายราย
จึงมีพระราชดำริให้ทุกส่วนราชการร่วมกันพิจารณาหาแนวทางใน
การปรับปรุงพื้นที่พรุเสื่อมโทรมให้นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในทาง
เกษตรกรรมมากที่สุด โดยทรงคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดต่อระบบ
นิเวศของป่าพรุเป็นหลัก

**“...ป่าพรุเป็นพื้นที่ที่สำคัญต่อความอยู่ดีกินดีของ
ราษฎรรอบพื้นที่พรุ อีกทั้งยังเป็นอ่างเก็บน้ำธรรมชาติที่
ชะลอการไหลบ่าของน้ำจากเทือกเขาต่าง ๆ ก่อนระบายลง
สู่ทะเล...”**

อีกทั้งการใช้ประโยชน์ที่ไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการของ
ราษฎร ทำให้ป่าพรุบางแห่งเสื่อมโทรมจนไม่สามารถใช้ประโยชน์
ได้

**“...ให้รักษาสภาพพื้นที่พรุส่วนหนึ่งไว้ให้คงสภาพเดิม
เพื่อความสมดุลของสภาพแวดล้อม...” และ “...ควรศึกษา
หาทางรักษาพื้นที่พรุไม่ให้ถูกทำลายเพิ่มขึ้นอีก...”**

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจาก
พระราชดำริ จังหวัดนราธิวาส ได้ดำเนินการศึกษา ทดลอง วิจัย
การพัฒนาพื้นที่ป่าพรุ การใช้ประโยชน์ควบคู่กับการสร้างสมดุล
ระบบนิเวศของป่าพรุตามแนวพระราชดำริ กว่า ๒๐ ปีที่ได้ดำเนินการ
ผลิตผลแห่งความสำเร็จเป็นเครื่องยืนยันต่อสาธารณชน
 อีกทั้งยังสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้ประชาชนที่สนใจได้เข้ามา
ศึกษาและเรียนรู้ได้จากพื้นที่จริง

บทสรุป จากแนวพระราชดำริการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ที่พระราชทานไว้ นั้น จะเห็นว่าเป็นแนวทางที่เรียบง่าย ประหยัด มีความสอดคล้องและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นสิ่งที่สามารถทำได้ มีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่นั้นๆ อีกทั้งสามารถอ้างอิงหลักวิชาการได้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการดำเนินทางสายกลาง คือไม่มาก หรือน้อยเกินไป เกื้อกูลกันและให้มีภูมิคุ้มกัน ในตัวเองที่ดีที่จะไม่เกิดผลกระทบในภายภาคหน้าต่อไป

นอกจากการไม่เบียดเบียนธรรมชาติแล้ว การทำให้คนหันกลับมาช่วยกันรักษาผืนป่า เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริไว้

ทำให้ราษฎรในหลายพื้นที่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ จากการใช้ความรู้ ความเข้าใจถึงประโยชน์ของป่าและการอยู่ร่วมกันได้กับป่าโดยพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังเช่น กลุ่มราษฎรบ้านป่าสักงาม อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ชุมชนจึงได้มีการรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายที่ได้ช่วยกันอนุรักษ์ลุ่มน้ำแม่กวง โดยใช้หลักการมีส่วนร่วมจนประสบความสำเร็จ การให้ชุมชนเห็นความสำคัญที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ผืนป่า ทำให้ป่าขุนแม่กวงได้กลับฟื้นเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ดังเดิม เพื่อให้ป่าอยู่กับชุมชนอย่างยั่งยืน

การพัฒนาป่าไม้ตามแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงมิใช่การอนุรักษ์หรือการห้ามใช้ประโยชน์ฝ่ายเดียว แต่เป็นการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ ทั้งการอนุรักษ์ และจัดการใช้ประโยชน์อย่างพอดี เพื่อให้คนกับป่าสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

ปัจจุบัน สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ได้ดำเนินการสนองพระราชดำริโดยประสานการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับงานอนุรักษ์และพัฒนาป่าไม้กระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ

“...มะม่วงต้นนี้มีวรรณะเขียวสดตั้งอยู่แล้วเพราะ
ไม่มีผล แต่ต้นนี้ถูกหักโค่นลงเพราะมีผล...” แสดงว่า สิ่งใด
ดีมีคุณภาพ จะเป็นเป้าหมายของการยึดแย้ง และจะเป็น
อันตรายในท่ามกลางผู้ที่ขาดปัญญา

พระราชนิพนธ์ พระมหาชนก
ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

สำหรับโครงการที่เกี่ยวข้องกับงานอนุรักษ์และฟื้นฟู
ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งงานด้านส่งเสริมและพัฒนาด้านป่าไม้
ปัจจุบันมีอยู่ประมาณ ๓๔๖ โครงการ กระจายอยู่ทั่วภูมิภาค
ของประเทศไทย ซึ่งโครงการฯ เหล่านี้ ได้สร้างและคืนชีวิตใหม่

ให้กับมนุษย์รวมทั้งธรรมชาติและสัตว์ป่าอย่างเป็นรูปธรรม โดยเห็นได้จากในอดีตทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ถูกบุกรุกทำลายจนสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรมในหลายพื้นที่ แต่ปัจจุบันได้รับการฟื้นฟูสมบูรณืมาอย่างต่อเนื่อง บางพื้นที่สัตว์ป่าที่ไม่เคยพบหรือพบน้อยก็ได้กลับมาหากินในพื้นที่เหล่านั้น หลักสำคัญของการดำเนินงานฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติคือ การเปิดโอกาสให้ราษฎรในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการฯ เพื่อปลูกฝังให้ราษฎรเกิดความหวงแหนและเห็นประโยชน์ความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ โดยไม่กลับไปทำลายป่าไม้อีก ตัวอย่างของความสำเร็จอันจะเห็นได้จาก โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ตามพระราชดำริ โครงการป่ารักษ่น้ำ โครงการสถานีพัฒนาการเกษตรที่สูงในเขตพื้นที่ภาคเหนือ (ปัจจุบันมี ๑๘ แห่ง) ซึ่งเริ่มดำเนินงานครั้งแรกเมื่อปี ๒๕๔๓ โดยการฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรมควบคู่การให้ความรู้ด้านการเกษตรและอนุรักษ์ ตลอดจนสร้างงานให้ราษฎรในพื้นที่ ปัจจุบันพื้นที่ป่าได้กลับคืนความสมบูรณ์มาอย่างต่อเนื่องเนื่องจากราษฎรในพื้นที่ตระหนักถึงความสำคัญ ในการดำรงชีวิตควบคู่กับการรักษาพื้นที่ป่าโดยพึ่งพากันและกัน อันจะทำให้พื้นที่ป่าได้รับการปกป้องและอนุรักษ์อย่างยั่งยืนตลอดไป

หนังสือชุด จอมปราชญ์แห่งการพัฒนา เป็นหนังสือชุดจำนวน ๑๔ เล่ม ประกอบด้วย

๑. หลักการทรงงาน
๒. รากฐานความมั่นคงของมนุษย์
๓. น้ำคือชีวิต
๔. ปราชญ์แห่งดิน
๕. รักษาป่า : รักษาสิ่งแวดล้อม
๖. วิธีแห่งดุลยภาพ
๗. ทฤษฎีใหม่
๘. ชะลอน้ำ : เพิ่มความชุ่มชื้น
๙. กำแพงธรรมชาติที่มีชีวิต
๑๐. พลังงานสีเขียว
๑๑. จากน้ำเสียสู่น้ำใส
๑๒. พิพิธภัณฑสถานธรรมชาติที่มีชีวิต
๑๓. ผลสำเร็จสู่ประชาชน
๑๔. พระเกียรติเกริกไกร

จัดทำโดย

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.)
เลขที่ ๒๐๑๒ อาคารสำนักงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซอยอรุณอมรินทร์ ๓๖
ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์ ๐-๒๔๔๗-๘๕๐๐ โทรสาร ๐-๒๔๔๗-๘๕๖๒ www.rdpb.go.th

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

๑. นายเฉลิมเกียรติ แสนวิเศษ เลขานุการ กปร.
๒. นายโกวิทย์ เฟ่งวานิชย์ รองเลขานุการ
๓. หม่อมหลวงจิรพันธุ์ ทวีวงศ์ รองเลขานุการ

คณะทำงาน

๑. นายสุวัฒน์ เทพอารักษ์ รองเลขานุการ ประธานคณะทำงาน
๒. นายปวีตร นวมะรัตน์ ผู้อำนวยการสำนักประสานงานโครงการพื้นที่ภาคเหนือ
๓. นางสุพร ตรีนรินทร์ ผู้อำนวยการกลุ่มแผนงาน
๔. นางศศิพร ปาณิกบุตร นักวิเคราะห์นโยบายและแผน ชำนาญการพิเศษ
๕. นายศุภรัชต์ อินทรารุช นักวิเคราะห์นโยบายและแผน ชำนาญการพิเศษ
๖. นางกัญชัชญา ทองคำ นักวิเคราะห์นโยบายและแผน ชำนาญการ
๗. นายอิทธิพล วรนุช นักวิเคราะห์นโยบายและแผน ชำนาญการ
๘. นางสาวณัฐฤดี แสนทวีสุข เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน
๙. นางสาวปฎิพัทธ์ ราชศรี เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน

ภาพประกอบ

ฝ่ายโสตทัศนศึกษา สำนักประชาสัมพันธ์ สำนักงาน กปร.

พิมพ์ที่

บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)

ปีที่พิมพ์

กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

ISBN 978-974-7569-07-0

สำนักงานประมาณ

จัดพิมพ์โดย

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.)
Office of the Royal Development Projects Board (Rdpb)

เลขที่ ๒๐๑๒ อาคารสำนักงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ซอยอรุณอมรินทร์ ๓๖ ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๔๔๗-๘๕๐๐ โทรสาร ๐-๒๔๔๗-๘๕๐๒

www.rdpb.go.th

ISBN 978-974-7569-07-0